

Mahlakuu

23. päiv
2020

Nummör
8 (461)

Leht mass 0,50 €

UMĀ LEHT

VANA - VÖROMAA RAHVA UMAN KEELLEN LEHT

Kuuba Rainer: tsirgurahu aigu mõtsa ei raota!

Kae lk 2

Kasvumajaimänd Elgita Kärgula küläst

Kae lk 3

Kuis haigõmajan om võima- lik võlss palatihe trehvädä

Kae lk 4

Üts päiv Võromaalt peri söögiga

Käämä om lännu vahtsõnõ ettevõtminõ, miä om mõtõdu paikligu söögi kitmises ja väikuidõ ettevõttidõ tugõmisõs. Mofovihku ehk Facebooki om luudu vahtsõnõ lehekülj, mille nimi om «Üts päiv». Sää om üllen vällakutsõ koton istvilõ inemiisile. Tulõ valli üts päiv nädälist ja tetä tuu päiv süvvä päämidselt kodokandist peri söögikraamist. Tuusama lehe pääle saa uma söögipildi vai video üles panda ja mano kirotä, kuis süvvä tetä olf ja määndsest kraamist süük sai tettüs.

Mille sääne ettevõtminõ käämä tougati, kõnõlõs tuu vällä-märkjä Piirisilla Agur, kiä om esi kah väikuettevõtja:

«Mõtõ tullf iks tast kriisiaost. Kai, midä inemise poodist ostva. Tihtipääle tükütäs ostma vällämaidisit kaubamärke, mille hind om või-olla veidikene odavamb, a mille hääd om tuu, et noid ostõn mi veemi uma raha Eestist vällä. A parhillsadõ aol olõssi taad rahha siin hädäste vaia mi hindä väikuil paikligõl ettevõttil, kes pruuvva egä hinna iist ello jäää.

Perämädse rahvalugõmisõ andmidõ perrä om Vöro maakunnan pia 15 000 perekunda. Ku egä perekund võtassi üte päävä – ei olõki rohkõmb vaia ku üts päiv nädälin –, ku tarbitas õnnõ võromaist söögikaupa vai ostõtas käsitüüd. Võtta lihha, leibä, om võimalik saia võromainõ taldrik sinä liha ja leevä alla. Tuu joba annasi mi väikeisile ettevõttilõ peris hää kapitali, et taast rasõst aost ütenkuun läbi tulla. Hoita süük lavva pääl, hoita tüükotussõ alalõ – hoita ello maapiirkunnan.

UL

Bartosiki Tuulikki muusigaaokirä valikun

Tähtsä maailmamuusiga aokiri Songlines valisi uma jürikuunumbre edekümne artistivaliku sekä ka Võromaa juuriga akordionimängjä Bartosiki Tuulikki üten timä sügüse ilmunu albumiga «Torm veeklaasis».

Tuulikki esi ütles, et om väega meelütet tuust, et säändsen tähtsä aokirän kõrvuisi tunnustõdu maailmamuusikidõga är om nimmatu. «Olõ väega positiivsele üllätün, et Võromaa mõtsu vibratsiooni akordioni pääl lävä maailmamuusiga valdkunna tegijile niipalfo kõrda. Et tego om originaalmuusiga plaadiga, sis olõ seo ärnimmamisõ peräst viil rõõmsamb. Looda, et keelidõl aol saava inemise mu meditatiivõst muusikast henge-lämmind ja tukõ.»

UL

Piirisilla Agur.

Ettevõtminõ «Üts päiv» lätõs käämä tassakõistõ. Teimi Kaabsoo kündlekojan üten Ani Reimoga edimädse algatusõ är. Otsõmi poodist võimalikult palfo võromaist söögikraami. Ku es lövvä kõkkõ, midä vaia, sis vähämbält ostõmi võromaistõst poodist.

Palfo omma tuu vällakutsõ vasta võtnu ja lubanu niipalfo vaiva nätä, et tuu päiv är tetä.

Ütte-tõist om joba tettü – üts põnvamb süük olf seenepiirak, no om tettü praatõ, putru, kartult. Mi esi teimi pannkuukõ sooladsõ täidõsõga: Juustupoissõ juust, marineeritü kikkaseene, suidsuliha. Pannkoogitainas olf tettü Loona talo jahust, talokannu munnõst ja Nopri talo piimäst.

Seol lehel «Üts päiv» om võimalus anda tõisilõ häid mõttit, midä võissi söögis tetä.

Mu meelest omma Võromaa inemise nakanu kriisilokõrran rohkõmb umma hindama. Just väikumbit tegejit, kiä pakva võimalust kaup kontaktivabalt kodo kätte tuvva.»

Üleriigilidsel võistlusõl oli parõmba kats Hippõ

RAHMANI JAN

Timahavadõsõl Eesti tiidõsagõntuuri kõrraldõdul opilaisi uurmistõie üle-riigilidsel võistlusõl juhtu esieraline lugu: võitjõd siän olf kats Hipõ-nimelists. Gümnaasiumi humanitaarinidõ katõgoorian sai edimädse kotussõ Saarõ Hipp, kiä uursõ lemmikeläijde nimmi, ja 8. klassi uurmistõie arvõstusõn sai realainidõ alal edimädse kotussõ Visla Annii Hipp, kiä uursõ Ödagumere reostusõ muutumist perämädse aol.

Hipp om nimi, midä om pantu vast õnnõ Võromaal Harglõ kihlkunnan. Mõlõmba võitja omma juuri piten Sarust peri. Saarõ Hipp käü Tartun Treffneri gümnaasiumin, Visla Annii Hipp Läänemaal Risti põhikoolin. Miä sis näide uurmistõiest vällä tullf?

Elläi ku pereliigõ

Saarõ Hipp jõudsõ uma uurmistüü teema mano juhussõ läbi. «Üleminevä aasta pidimi koolin vastama kirändõmusõdumi kooliperimüse kogõmisõ küsiltõsele ja sääll jäi silmä üts küsimüs lemmikeläijde nimmi kotsilõ. Tuu pääle tullf pähä mõtõ, et võis noidõsammu vastussidõ põhal tetä uurmistüü lemmikeläijde nimmi kotsilõ. Varramba olõ lehmä-nimmi urnu, lemmikeläijde nimmi uurminõ olf säält edesimine ja hää valik gümnaasiumi uurmistüüs,» seletäs tä.

Määndse nime pantas sis Eestin lemmikeläijle? «Kõgõ inämb om Eesti lemmikeläijil inemisenimmi, selle et inemisenimmi om hulga ja inemise võtva lemmikeläijät nigu perrelliigõnd. Hulga om ka vällänagemise ja eläjä umahuisi perrä antuid nimmi, nigu Mustu, Täpi, Triibu. Edesi tulõva egäsugudsõ raamadu- ja filmitegeläisi perrä antu nime, nigu Lotte, Miki, Simba. Viil andas nimmi eläjä helü perrä, mõnõ hellitüssõna, sööginime, asju ja muu perrä. Mu tüüst

KAADRI VÕISTLUSTÜÜ ESITLÜSVIDEOST

Saarõ Hipp uma kassi Mandaga, kiä om saanu nime otsaedise mandariinikarva laigu perrä.

KAADRI VÕISTLUSTÜÜ ESITLÜSVIDEOST

Visla Annii Hipp uma uurmispaiga sadaman.

tullf vällä, et kõgõ rohkõmb om antu lemmikeläijle nimme Pätü, tõnõ kotus om kassinimel Miisu, kolmas levinü nimi om Bella.»

Täämbä ei mõista Saarõ Hipp viil kimmäle üteldä, kas tä taht edesi kah nimmi uuri. «Selgit elokutsõplaanõ mul viil olõ-õi, ülikuuli minnen saa tuu pääle täpsembäle mõtlõma naada. Tunnõ om, et tahas tetä midägi säänest, kon päält mõttõtüü tulõ ka käe külge panda, või-olla jõvva kunagi iks viil nimetiidüse manu tagasi. Parhilla tahas minnä edesi opma aoluku.»

Huvi luuduskeskkunna parõmbas muutmisõ vasta Risti põhikooli 8. klassin opva Visla Annii Hipp uursõ tuud,

ku palfo om muutunu reostus Nõva lahen perämädse 13 aastaga joosul. 2006. aastal olf sääll suur naftareostus ja sis võtsõva tiidläse pruuvõ. No võtsõ Annii Hipp sama lahe lestadkallõlt vahtsõ proovi ja sai teedä, et reoainit om parhilla veidemb ku 13 aasta iist. «Mu tädi, Sepä Tuul paksõ seo teema vällä ja olf mu üts juhendaja. Tunnõ ka esi huvvi luuduskeskkunna parõmbas muutmisõ vasta.» ütles Visla Annii Hipp, kelle vanõmba omma Võromaa juuriga.

«Esä kõnõlõs võru kiilt, ma saa inämb-vähämb arru. Süvõl iks trehvämi Võromaalõ,» kõnõlõs tä umast kõüdüsse mi kandiga.

Midä mõist Saarõ Hipp üteldä nime Hipp kotsilõ?

«Nimi Hipp om vana Harglõ kihlkunna naasõnimi, mis olf sääll väega levinü 18. ja 19. aastagasaal. Ma olõ uma nime saanu vana-vana-vana-vana-naimä perrä. Olõmi perren (Saarõ Hipp vanõmba omma nimeuurja Fastrõ Mariko ja Saarõ Evar – toim.) kimmä, et pia kõik parhillsadõ Hipõ omma kuigi Saru külä vai Harglõ kihlkunna kõüdedü.

Üts lats om saanu nime Hiipe ka mu hindä perrä.»

Õigõl aol võlss kotusõh

PABORTI DAISY

Paar nädälit pääle toda suurt Tsernobõli pauku sattõ ma haigõmajja. Pauk es olõ küll kuigimuudu mu hädän süüdü. Ma esi olli koskilt külmä saanu, kõgõpäält tulle kõrralikult vallus kusõmi palavik (*põie-põletik*) ja säält lei edesi rahu-dõhe (*neerud*). Jaoskonna toht-rõ, sis es olõ viil peretohtriid, leüdse, et rahu omma nii suur-rõh palavikuh, et ei avita muud ku haigõmajja minek. Timä tahtsõ minno kõrrapäält haigõmajja kupata, a ma pallõisi, et saassi kotost läbi kävvä, kodot-sitõga kõnõlda, muidõ nakkasõ mõtlõma, et kohe ma jäie. Sõs es olõ mäantsitki mobiilteleh-vonnõ, egälütel es olõ lavva päälgi telehvonnõ, et helistät ja annat hindäst tiidä. Toht-rõ kirotõ mullõ sõs haigõmajja mi-negi tunnistusõ, iks paprõ pääl nigu kõrd ja kohus, tuuperäst, et tuul aol es olõ kompuutritki, digisaatõkirjost kõnõlõmada. Toht-rõ lubasi mul kotost läbi kävvä ja karist, et olku ma kin-mähe kipõstõ tagasi.

Võtigi kotost uma vajjamine-vä asja ja tulli haigõmajja. Vaht-sõnõ uhkõ mitmõ kõrraga haigõmajja olle meil Põlvah sõs õkvalt paari aasta iist valmis saanu.

Haigidõ vastavõtmisõn and-sõ uma paprõ ja päälisrõiva är. Kuna ma sai umal jalal kõndi, sõs juhatoõdi, mäantsõ kõrra pääle ja mäantsõ osakunda ja palatihe mul vajja minnä. Üteldi viil, et või minnä lif-tiga, kui muidõ ei jõvva. Tuu liftivärk olle mi liinah edimä-ne sääntsemoodulinõ. Mina tuud massinavärki es usu. Tol-lõ asandusõga olli ma TaInah sõbranje toel paar kõrda sõitnu küll, sõski pelässõ, et ma uma mudsuga ei mõista noid nuppõ litsõ, äkki jää kuigimuudu viil kinni sännä pimmehe kambri-he. Nii ma asti tassakõistõ sil-te juhatus pite treppe müüdä ülespoolõ, leüdse osakunna ja astõ sisse.

REIMANNI HILDEGARDI TSEHKENDÜS

Põetaja valvõpostin parast-jako kedägi es olõ. Ma esihindä tarkusõst mõtli, et mis tost, mul palati nummõr tiidä, ma vii uma aasa sännä, küll sõs saa põetajaga kah kõnõldus. Palati numbris olle nimitsedü neljä. Ma asti palatihe ja säält kaieva mullõ sängest rõõmsahe kolm meeste-rahvast vasta. Palat olle nelä sängüga, üts olle tõtõstõ tühi. Ma es mõista midägi arvata. Ma umah elõh olli haigõmajjah käü-nü õnnõ sünnütämäh. Sõs olliva küll üteh palatih õnnõ naasõ. Mehhi es olõ sukugi! Eski arsti olleva naasõ. A ma uma lolli pääga mõtli, vai õigõmbahe es mõtlõgi midägi, et haigla värk, et vöiolla ommaki segäpalati. Meestepeelgüst mul es olõ, ma olli latsõst pääle poiskõisiga

üteh üles kasunu ja tehnikumi aigu olliva kah koolih päämid-selt poiskõsõ, niisamatõ ildad-sõmbalt tüükaaslasõ.

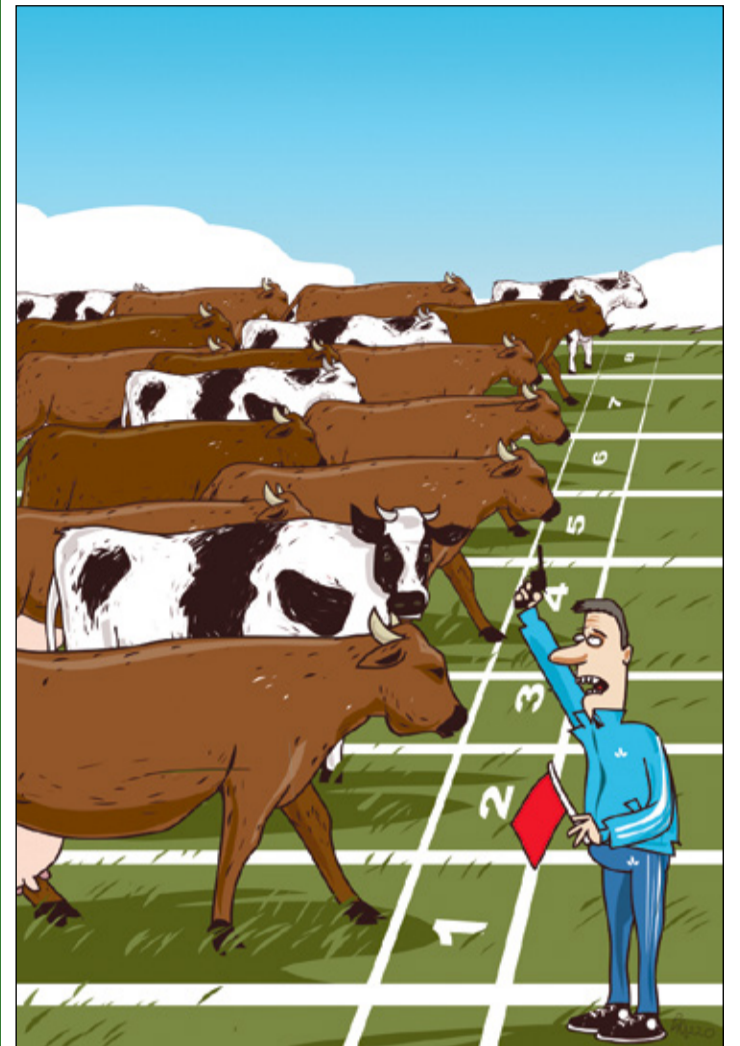
Naksi hinnäst tassakõsõ prii sängü poolõ asõtama, esi po-bisi vaiksõlt, et minno kirotõdi tahtõ palatihe. Meeste näo lät-sivä väega naarulidsõs, ütlivä, et tulõ, tulõ julgõhe, saasõgi meil kah lõbusamb, kaartõ mängmi-ses ollegi ütte kätt mano vajja.

A sõs lätõ palati uss vallalõ, üts matsakas pürstiga naistörah-vas tuhisi sisse ja nõudsõ, mis asja ma meeste palatih tii. Ma sis ütli, et minno tahtõ kirotõ-di. Naistörahvas vehkse pürst-iga ja kamanõ kõva helüga, et tuu ei olõ mäantenegi jutt, et naisi ei kirotõda meeste palati-he ja ärku mehe kah tah midä-

gi hambaintsi ajagu. Kõrra lüüjä olle sanitar, nigu peräst selges sai. Tollõ mahtra pää-le jõudsõ põetaja kah kotsilõ ja võtsõ vägede juhtmisõ üle. Tullegi vällä, et haigõtõ vasta-võtuh olle midägi vussi aetu. Et mullõ nigu ei olõski kotust jakkunu. Kuna ma olli säält ja sisse kah kirotõdu ja külländki haigõ, sõs minno kodo ajama es naata. Leüti ütõ säng, tuu panti ütõ väikesõhe palatihe, kos innempält olle joba ütõ naistörahvas. Ruumi jäi vähät-ses küll säält, a häid lambit iks mahus kõgõ. Olli paar nädälit haigõmajjan, kannati kõik süsti ja roho är, parasi kinäste ja lasti minno kodo oppussõnnu-ga, et külmä saia ei tohe, ku ei taha jälki haigõmajja sadada.

Parm tsuskas

Nalapidiga tsuskas ütiskunda mõnõst hellembäst kotussõst Rõugõ Rebäse külä miis VARUSTINI ANDRES, tunnõtõ ka nimega PARM.

Kařalaskmisõpäiv.

Tossu Tilda pajatus

Hindä kaitsminõ

Hindä kaitsmisõ teemä om esieranis tähtsä parhilla, ku meid om ründämä naanu jälle koroonaviirus. Kas saa luuta kässimõskmisõ, tarõn püsü-mise ja rahva seen ollõn Hiina kallii tolumumaski pääle, tuud võit esi arvada. Abis om iks, nigu üteldäs.

Üts mu tutvva kõnõlõ uma kogõmusõ perrä, et Vinne aol olli eski oktoobrilistil võistlõmisõs koton ummõldu verevä ristiga pauna, kon seen marlimask. Täüsinemiisil olõ asi karmimb.

Meelen om suvi, ku Võrolõ tullõ suur kari tsiviilkaitsõ tegeläisi, kes mitmõl puul liinan kont-rolsõ, kuis mõistami hinnäst kaitsa. Stopperiga võeti aigu. Päämine olõ gaasimaskõ kipõ pähätõmbaminõ.

Mi asotusõ vanõmba mammi olli pistü hädän, a tuuiist pilt-nik tullõ toimõ mõnõ sekondiga. «Mis tan iks vinütä,» arvas miis esi. Aasta lõpun saadõti tälle ku Võromaal kõgõ vei-demb aigu kulutanu gaasimas-ki pähätõmbajalõ päälinaast uhkõ tenokiri.

TOSSU TILDA

Muda Mari pajatus

Olõmi kõik veterani

Ma kuuli raadiost, et täämbä om veteranipäiv. Riigilipp tõm-matas vardahe ja peetas avvu seeh noid inemiisi, kiä omma parõmba maailma iist võidõl-nu. Üle kuu ao om Eestih olnu ka sõda silmäga nägemädä vainlasõ vasta. Tuugiperäst, et vainlast nätä olõ-i, piät egäüts meist egä päiv valvõl olõma.

Nii mi olõmigi kõik sõavete-rani. Ma olõ veteran ja sa olõt veterani. Mi kõik olõmi veterani, kiä ega päiv pidävä umaette suurt võitlust parõmba ja ter-venbä maailma iist. Mi ainu-manõ relv om näomask. Kellel

om mask. Ku maski ei olõ, sõs tulõ sõtta minnä pallidõ kässi-ga vai pallõ näoga.

Ma mõtli esi vällä hää plaani, kuis kõgõ kergembä vaivaga mask valmis tetä. Ummõlda ma mõista-i, a mul om kapih elo joosul kogonu mito tissivesti. Ku tuu poolõs lõigada, saa ütõ mask mullõ ja tõdnõ vanamehele. Kumm külge ja tsuska näo ette. Ku polstri om vaihõl, sõs om tuu mask kimmämb viil ku nuu rohopoodi uma. Ilo-samb kah.

Nii et, hää veterani, kiä viil ilma sõariistalda om, minke mõsukapi mano. Säält saa.

MUDA MARI

Latsilõ

Vastus saada' üte nädäli joosul meiliaadrõssi pääle latsinukk@umaleht.ee vai postiga: Uma Leht, Tartu 48, 65609 Võro.

Vastussõ mano panõ' kirja uma nimi, vannus ja kimmähe ka postiaadrõs.

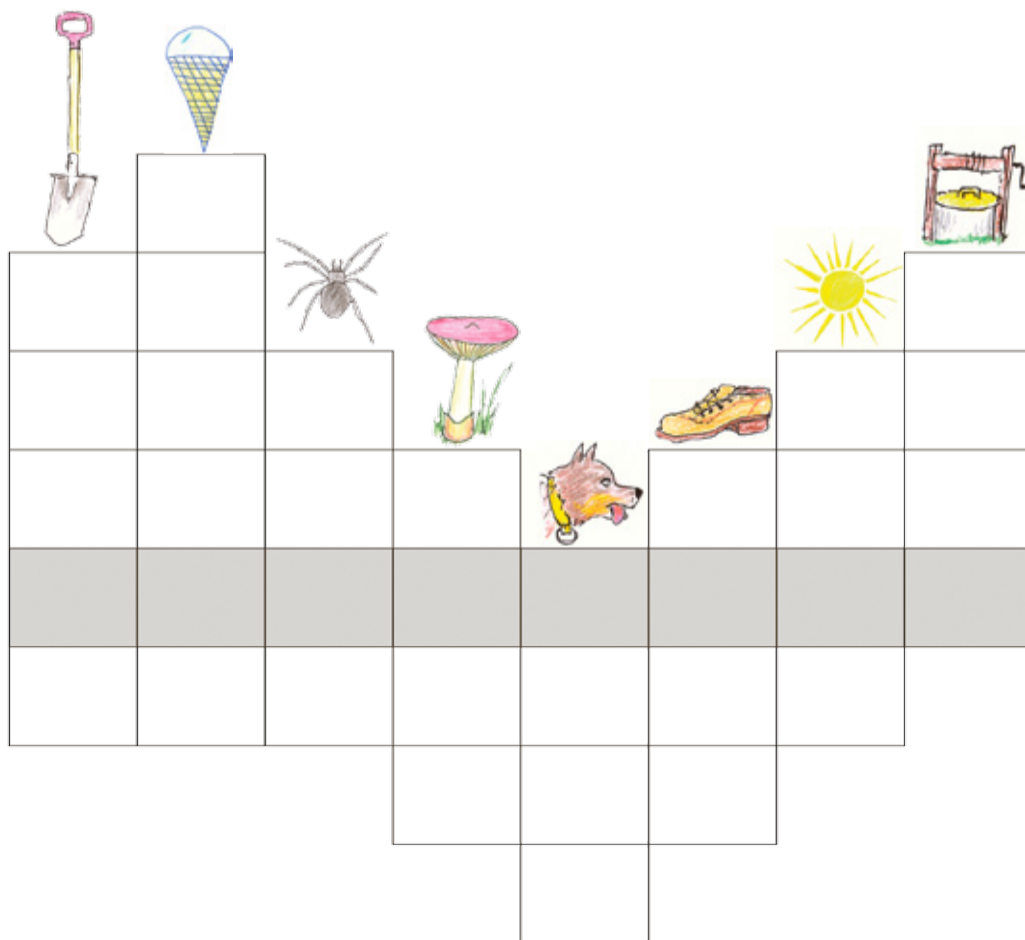
Vastajidõ vaihõl loositas vällä võrokeelitsit latsiraamatit vai plaatõ.

Latsinukka tugõva' Võro instituut ja Võro selts VKKF.

Minevä kõrra vastus: JÜRIÜÜJUUSK TOIMUS TIMAHAVVA TARÕN!

Avvohinna saa RAUDSEPÄ RIHANNA (7) Kosõlt.

Ku tiit ristsõna õigõhe är, saat teedä', mis päiv om täämbä.

Telli Uma Leht!

6 kuud – 6 €, 12 kuud – 12 €, e-ärvõ püsimmäsuping 0.85 € kuun.

Telli saa ExpressPostist:

tellimine.ee/umaleht

tel 617 7717